

Joden in Arnhem

Wie in Arnhem naar de synagoge zoekt zal deze niet in één oogopslag vinden. De vele metershoge torens bekronen vooral de katholieke kerken van de stad. Het gebouw aan de Pastoorstraat lijkt ietwat onbeduidend. Aan de buitenkant heb je geen vermoeden van het prachtige interieur dat achter de sobere façade schuilgaat. Na drie jaar restauratiewerkzaamheden is de verouderde synagoge weer helemaal in de oude luister hersteld.

De vroegste geschiedenis van de Joden

De Bijbel gebruikt de term joden pas in de laatste boeken van het Oude testament. Daarvoor werden de Joden aangeduid als be'ne Yisrael, Ivriem of Ye'hoedim. (Zij die tot de afstammelingen van Jakob = Israël behoren).

Het verhaal van de joden begint bij de stamvader Abraham die emigreerde vanuit het Ur van de Chaldeeën naar het land dat God hem aanwees. De leiding van de stam ging via Abrahams zoon Izaak en diens zoon Jakob over op Mozes die de twaalf stammen uit Egypte voerde. God had Mozes opgedragen de twaalf stammen terug te brengen naar Het beloofde land. Hij voerde het volk naar de 'Berg Gods' alwaar zij de Thora en

de stenen tafelen met de geboden ontvingen.

Een lange periode van strijd met en verovering van omliggende volkeren en stammen volgde. De overgebleven stammen verenigden zich tot één volk dat een koning verkoos. Saul werd hun eerste koning en na diens dood werd zijn vriend (en latere concurrent) David verkozen. Hij was het die het volk tot een hecht koninkrijk verenigde en Jeruzalem veroverde als hoofdstad van dit rijk. Het was zijn zoon Salomo die de eerste tempel op de berg Sion bouwde en het rijk tot grote bloei bracht. Na zijn dood ontstond er echter verdeeldheid en de stammen splitsten zich in twee rijken: Israël en Juda. Beiden rijken werden in de volgende eeuwen ten val gebracht en een periode van ballingschap volgde.

Pas vele decennia later, in het midden van de vijfde eeuw, werd Jeruzalem weer het Joodse Centrum. In de daaropvolgende eeuwen breidde het volk zich uit in Judea, Babylonië en Egypte.

Een periode van burgeroorlog bracht opstand maar ook de herovering van de tempel die door de toenmalige heerser Antiochus was gebruikt voor erediensten gewijd aan de koning van de Romeinse goden Jupiter. Tevens werd de godsdienstvrijheid hersteld en de onafhankelijkheid verworven in het jaar 142 voor Christus. Simon werd de hogepriester, vorst en militair leider van het Joodse volk.

Vele vorsten volgden hem op zonder erin te slagen de vrede langdurig te handhaven. Ook de Romeinse overheersing onder leiding van Herodes bracht weliswaar bloei maar ook onrust met zich mee. Het verzet van het volk groeide met als gevolg dat de opstand die in 66 na Christus uitbrak door Titus bruut werd neergeslagen, Jeruzalem werd veroverd en de tempel geheel verwoest. Het land werd ontvolkt. De joden verspreidden zich over een groot deel van Midden Europa en over allerlei volkeren.

De verspreiding van de Joden kon niet bewerkstelligen dat het volk als zodanig verloren ging. Een collectief vertrouwen in een bevrijding door de Messias bleef bestaan. De leer verspreidde zich over een groot deel van de wereld en de commentaren op de Thora, de Talmoed geheten werden een belangrijke bron voor de Joodse gemeenschap. Als vreemdelingen met bijzondere privileges konden de Joden zich korte tijd handhaven. De erkenning van het christendom tot staatsgodsdienst in de 4 e eeuw verslechterde echter de positie van de joden. De christelijke leiders trachtten de joden er, soms met geweld, toe te brengen te erkennen dat hun verlangen naar een Messias in Jezus van Nazareth was vervuld.

De daarop volgende eeuwen kenmerken zich door beschamende ontmoetingen tussen joden en christenen. Tijdens de vele kruistochten in de late Middeleeuwen bereikte de Jodenvervolgving een van de eerste hoogtepunten die niet in verhouding stonden tot de latere holocaust.

Meer over de latere geschiedenis van de joden vind je terug op de linkpagina's.

Joden vanaf 13e eeuw in Arnhem

De Joodse gemeenschap in Arnhem is een van de oudste van de Noordelijke Nederlanden. Na eeuwenlange verspreiding en omzwervingen bereikte het joodse geloof aan het begin van de 13e eeuw de Gelderse stad Arnhem waar de joden lange tijd in een dubieuze positie verkeerden. Zij genoten weliswaar bescherming van het stadsbestuur maar mochten geen geld lenen aan christenen, waren verplicht een kenteken te dragen (een soort Davidster avant le lettre) en voor hen golden een groot aantal beperkende maatregelen. De erediensten werden lange tijd in privé- huizen gehouden en pas met de komst van de Franse bezetters (begin 19e eeuw) raakten de joden meer geëmancipeerd.

De joodse gemeenschap groeide in de 19e eeuw snel van ruim 300 naar 1200 leden en de vraag naar behuizing voor de synagogendiensten nam toe. Na een tijdelijke behuizing aan de Bentinkstraat werd uiteindelijk in 1853 aan de Pastoorstraat een nieuwe synagoge gebouwd die was ontworpen door de stadsarchitect H.J. Heuvelink. In 1881 werd zelfs de opperrabinale zetel in Arnhem geplaatst en daarmee zetelde in deze stad aan de Rijn vanaf dat moment de Nederlands-Israëlitische hoofdsynagoge.

Lange tijd deed de synagoge dienst als gebedshuis maar raakte in verval. In het jaar 2001 werd besloten tot een grootscheepse renovatie. Voor de reconstructie werden oude kaarten, foto's en verhalen van overlevenden gebruikt want de restauratie moest voldoen aan de eisen die de Joodse gemeenschap stelt. Na bijna 3 jaar arbeid en 2,9 miljoen Euro investeringen van zowel de overheid, fondsen als bedrijven en particulieren is de synagoge weer als destijds.

Rituelen en gebruiken

Iedere religie kent zijn eigen feesten en rituelen, zo ook het jodendom. De naleving van wat er in de Thora (1e deel van de TeNaCH, 5 boeken van Mozes) en Talmoed is geschreven is echter verschillend, de een is strenger voor zichzelf dan de ander. Het Chassidisme is bijvoorbeeld een religieus orthodoxe beweging die in de eerste helft van de 18e eeuw ontstond en die zich snel verspreidde over Oost- en Midden Europa.

Nu zijn deze orthodoxe Joden vooral te vinden in Israël en de VS. Zij houden zich zeer strikt aan de wetten zoals in de Thora beschreven en eten volgens de strenge spijswetten. De sabbatvoorschriften, de rustdag, wordt strikt

nageleefd en de kleding van de mannen is altijd zwart waarbij het hoofd door hoed of keppeltje wordt bedekt. De baard wordt lang gedragen en voor de oren hangen twee lange pijpenkrullen.

Naast deze orthodoxe stromingen zijn er ook liberale joden die in Nederland zijn verenigd in de LJD Liberaal Jodendom Nederland. Zij gaan ervan uit dat elke generatie binnen het jodendom zich moet aanpassen aan de geest van de tijd. Een andere invulling van het hetzelfde geloof.

Hoe de invulling ook is Bar Mitswa en Bat Mitswa zijn absolute hoogtijdagen voor jonge joden. Het betekent dat zowel de jongen als het meisje toetreden tot de gemeenschap der volwassenen. Voor de jongen betekent dit vaak dat hij een deel uit de Thora moet voordragen in de Synagoge. Het feest voor de meisjes wordt meer in huiselijke kring gevierd. Gezamenlijk wordt een feestmaaltijd genuttigd.

Deze feestmaaltijd is uiteraard koosjer, dat betekent dat de spijswetten zijn nageleefd. De spijswetten maken een duidelijk onderscheid tussen rein en onrein voedsel. Er zijn vele onreine dieren die niet genuttigd mogen worden zoals: de kameel, de haas, het varken, geschubde vissen, insecten en vele soorten vogels. Daarnaast is het verboden om melk en vlees tegelijk te gebruiken. Het is zelfs niet geoorloofd om de beker van de melk met dezelfde doek te drogen als het bord van het vlees. Een omslachtige wijze van dineren dus wanneer je de richtlijnen nauwgezet wilt naleven. En dat terwijl gezamenlijk eten een grote rol speelt binnen de joodse tradities.

Er zijn vele feesten die vooral worden gevierd door samen de maaltijd te gebruiken. Chanoeka is een van die feesten. Het is het feest der lichten waarbij men eind december herdenkt dat de 2e tempel door Judas de Makkabeeër wordt heringewijd. Na acht dagen zijn uiteindelijk de acht kaarsen van de negen-armige kandelaar ontstoken en dan is er feest. Deze menorah is naast de Davidster een soort symbool voor het jodendom geworden. Joodse Synagogen en grafstenen herkent men aan deze tot symbool geworden kandelaar.